

MĘCZEŃSTWO PIŁATA

(*Homilia de morte Pilati sive Martyrium Pilati*, ClApNT* 75)

WSTĘP

Wśród utworów zaliczanych do *Cyklu Piłata* (ClApNT 64-78), a opowiadających o postępowaniu Poncjusza Piłata po Zmartwychwstaniu Chrystusa, znajdujemy m.in. *Anaphora Pilati* (ClApNT 65; BHG 779x), będącą raportem Piłata dla cesarza Tyberiusza, w którym opowiada on o Męce Chrystusa, oraz *Paradosis Pilati* (ClApNT 66; BHG 779y), która opisuje męczeństwo prokuratora Piłata. Te dwa teksty były tłumaczone na różne języki orientalne. Ich najstarsza znana wersja orientalna została zredagowana w języku arabskim i była przekazywana jako dwie homilie Cyriaka (etiop. *H^eryä-qos*), biskupa Bahnasa (Oxyrhynchos). Czas biskupiej posługi Cyriaka pozostaje kwestią sporną, jednak nie wykracza poza XIV wiek¹. Wersję etiopską tych dwóch homilii wraz z obfitym komentarzem po raz pierwszy opublikował Van den Oudenrijn w roku 1959, błędnie nazywając je jednak *Ewangelią Gamaliela* (ClApNT 74). Pierwsza z homilii, zwana też *Lamentacją Maryi*, ściśle wiąże się z *Dziejami Piłata*. Natomiast druga, którą stanowi prezentowane poniżej *Martyrium Pilati*, jest w dużej mierze zależna od tekstu *Paradosis*.

Męczeństwo Piłata (=MartP) ukazuje prokuratora Poncjusza Piłata w jak najkorzystniejszym świetle, czyniąc zeń wręcz świętego męczennika. Autor utworu podąża zatem za tradycją zbudowaną na Ewangelii św. Jana, przychylniej Piłatowi, która całkowitą winą za śmierć Jezusa obarcza Żydów. W MartP Piłat pada ofiarą przewrotności starszyny żydowskiej tak samo jak Chrystus i ponosi śmierć na wzór Męki Pańskiej. To co u synoptyków stanowi winę Piłata, w Ewangelii Jana i w MartP jest częścią Bożego planu, a postępowanie Piłata staje się *felix culpa*: musiało się tak stać „aby się

* ClApNT = *Clavis Apocryphorum Novi Testamenti*, ed. M. Geerard, Turnhout 1992.

¹ Por. G. Graf, *Geschichte der christlichen arabischen Literatur*, Bd. 1 (ST 118), Roma 1944, 775n.; *Coptic Encyclopedia*, III 669n.

wypełniło Pismo” (por. J 13,18; 15,25; 19,28). W utworze tym obok Piłata pojawiają się postaci znane z Ewangelii: Gamaliel, Nikodem, Józef z Arymatei, Herod i Barabasza.

Treść tego utworu o nieco chaotycznej konstrukcji można przedstawić następująco: Piłat i jego żona byli świadkami Zmartwychwstania, dlatego uwierzyli w Chrystusa i odtąd prowadzili święte życie. Ściąga to na nich nienawiść starszyny żydowskiej, tak że przy współudziale Barabasza, który jest szwagrem Judasza, usiłują oni zgładzić Piłata i jego żonę. Gamaliel wyjawia ten zamysł Józefowi i Nikodemowi, którzy uprzedzają Piłata. W konsekwencji Barabasza zostaje uwięziony i skazany na ukrzyżowanie głową w dół. Żydzi podburzają więc Heroda i proszą, by wysłał list do cesarza Tyberiusza przeciwko Piłatowi. Jednakże Piłat wysłał swoje pismo ze świadectwem o Chrystusie, a cesarz uśmierca żydowską delegację i wysłał do Jerozolimy urzędnika Petroniusza. Tymczasem Piłat chce ukryć swoją żonę, która jednak pragnie dzielić los męża. Piłat staje przed trybunałem. Żydzi żądają jego śmierci, lecz Petroniusz każe go tylko uwięzić. Wtedy Żydzi bezskutecznie usiłują spalić grób Chrystusa. Zbawiciel ukazuje się Piłatowi w nocy w więzieniu i zapowiada mu podwójne męczeństwo. Nazajutrz wieszają Piłata na krzyżu Chrystusa, jednak z nieba zstępują dwie korony, które zatrzymują się nad głowami Piłata i jego żony. Piłat modli się, aby Pan przyjął jego ofiarę, jednak słudzy na widok cudu zdejmują go z krzyża. Petroniusz pisze raport do cesarza. Tymczasem w Rzymie umiera syn cesarza. Tyberiusz za radą swej żony i ufając w moc grobu Pańskiego wysłał jego kości do Jerozolimy. Chrystus powtórnie umacnia Piłata w więzieniu. Żydzi kradną kości syna cesarskiego i oskarżają o to Piłata, Józefa i Nikodema. Jednak sprawa wychodzi na jaw i Herod umiera. Urna wreszcie zostaje umieszczona w grobie Chrystusa, a po czterech dniach syn cesarza zmartwychwstaje, opowiada jak Chrystus uwolnił go z otchłani i pisze list do swego ojca. Cesarz i jego żona z radością przyjmują swego syna, i wyznają wiarę w Chrystusa. Tyberiusz wzywa do siebie Piłata i niesłusznie obarcza go całkowitą odpowiedzialnością za śmierć Zbawiciela, za co też skazuje go na ukrzyżowanie i ścięcie głowy. Piłat modli się, a potem umiera jako męczennik, zaś słudzy zabierają jego ciało z powrotem do Jerozolimy i chowają w pobliżu grobu Chrystusa. Cesarzowa pragnie sprowadzić do Rzymu Matkę Jezusa. Pan jednak ukrywa Ją w niebie, do Rzymu zaś posyła Jana Apostoła, który głosi Ewangelię przed cesarzem. Gdy cesarz prosi o wizerunek Chrystusa, Jan sporządza w kamieniu obraz Ukrzyżowanego, całuje z nabożeństwem, a wówczas wizerunek przemawia. Jan powraca do Jerozolimy, a Maryja zstępuje z nieba. Tu następuje epilog.

Czas powstania apokryfu nie jest określony. Najstarszy rękopis etiopski (*Vat. aethiop.* 264) pochodzi z ok. 1362 roku. Najprawdopodobniej zatem tekst został przełożony z arabskiego na język gy'yz za czasów sławnego etiopskiego

metropolity Abba Salamy (1348-1388)². Należy jednak pamiętać, że utwory, z którymi nasz apokryf łączy się bezpośrednio, a więc *Anaphora* i *Paradosis Pilati*, powstały około V wieku. Nic więc nie stoi na przeszkodzie, aby i pierwotwór MartP był starożytny. Ponadto R. Coquin sugeruje, że homilie Cyriaka mogły być tłumaczone na arabski z koptyjskiego³.

Niniejsze tłumaczenie tekstu etiopskiego zostało dokonane na podstawie wydania krytycznego Roberta Beylota w *Patrologia Orientalis*. Śródtytuły pochodzą od tłumacza. W nawiasach okrągłych podano transkrypcję imion własnych. Tekst ten, wraz z innymi utworami z Cyklu Pilata, ukaże się również w nowej edycji pierwszego tomu *Apokryfów Nowego Testamentu* pod red. M. Starowiejskiego.

WYDANIA TEKSTU

Wersja arabska:

E. Galtier, *Le martyre de Pilate*, w: *Mémoires publiés par les membres de l'Institut français d'Archéologie orientale*, t. 27, Le Caire 1912, 31-103.

A. Mingana, *Woodbrooke Studies – Christian Documents in Syriac, Arabic and Garshuni*, edited and translated with a critical apparatus, vol. 2, Cambridge 1928, 241-282.

Wersja etiopska:

M.A. van den Oudenrijn, *Gamaliel. Äthiopische Texte zur Pilatusliteratur* (Spicilegium Friburgense 4), Freiburg 1959, 112-180.

R. Beylot, *Martyre de Pilate, édition critique de la version éthiopienne et traduction française*, PO 45/4, Turnhout 1993, 622-680.

PRZEKŁADY NOWOŻYTNE

Angielskie:

A. Mingana, jw. ss. 241-333.

Francuskie:

R. Beylot, jw. PO 45, 623-281.

Niemieckie:

M.A. Van den Oudenrijn, jw. ss. 112-180.

Włoskie:

M. Erbetta, *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, b.m.w. 1966, vol. I 2, 367-380.

L. Moraldi, *Apocrifi del Nuovo Testamento*, I, Torino 1971, 655-682.

² Por. R. Beylot, PO 45, 620.

³ Por. R.G. Coquin, *Langue et littérature arabes chrétiennes*, w: *Christianisme orientaux. Introduction à l'étude des langues et des littératures*, Paris 1993, 54-55.

BIBLIOGRAFIA

R. Beylot, *Bref aperçu des principaux textes éthiopiens dérivés des Acta Pilati*, „Longues Orientales Anciennes. Philologie et Linguistique” 1 (1988) 181-195; G. Graf, *Geschichte der christlichen arabischen Literatur*, Bd. 1, ST 118, Città del Vaticano 1944, 239-240.

PRZEKŁAD*

1. [PROLOG]. W imię Ojca i Syna i Ducha Świętego, jednego Boga. Homilia, którą wygłosił nasz święty i błogosławiony ojciec, *abbā* Cyriak (*h^eryāqos*) z *B^ehnasā*, o męczeństwie namiestnika Piłata (*pilātos*), w mieście Rzymie (*romā*), jego żony i ich dzieci, i o wszystkim, co ich spotkało ze strony złych Żydów, i o tym, co przyszło na błogosławionych i czystych uczniów Jezusa Chrystusa (*‘iyasus kr^estos*) – Józefa (*yosef*)⁴ i Nikodema (*niqodimos*)⁵.

2. Abba Cyriak znalazł księgę napisaną przez Gamaliela (*gamālyāl*)⁶ i Abajosa (*‘abayos*), dotyczącą cudów i znaków, które dokonały się w związku z grobem Naszego Pana i Zbawiciela Jezusa Chrystusa po Jego Zmartwychwstaniu w pokoju Bożym, amen.

3. [PIŁAT I PROKULA U GROBU ZBAWICIELA]. Żył raz człowiek – po Zmartwychwstaniu naszego Pana, naszego Boga i naszego Zbawiciela Jezusa Chrystusa spośród umarłych i Jego wstąpieniu na niebiosa, w niewysłowionej chwale, aż zasiadł na niebie wysoko, po prawicy Ojca, a potem objawił cuda, które się dokonały począwszy od Jego świętego grobu – żył zatem człowiek imieniem Piłat, namiestnik Jerozolimy; jego zaś żona [miała na imię] Prokula (*‘abroqlā*)⁷. Z samego rana przyszli oni do Jego świętego grobu i modlili się. A kiedy ujrzeli cuda i znaki, jakie wobec nich się dokonały, trwali [w wierze] rozdając wiele jałmużny biednym i ubogim.

[ŻYDZI PODBURZAJĄ BARABASZA PRZECIWKO PIŁATOWI]. Jego żona Prokula spełniała bardzo wiele dobrych uczynków wobec wszystkich potrzebujących ze względu na cuda, jakie widziała. A gdy była u siebie i przygotowywała

* Przekładu dokonano z etiopskiego tekstu krytycznego R. Beyota: PO 45/4, 622-680.

⁴ Chodzi o Józefa z Arymatei, por. Mt 27, 57-61 *paral*.

⁵ Znany z Ewangelii św. Jana, por. J 3, 1-21; 7, 50-52; 19, 39-42. Nikodem jest bohaterem apokryficznych *Dziejów Piłata*, zwanych też *Ewangelią Nikodema*, oraz występuje w wielu innych apokryficznych tekstach o Zmartwychwstaniu Chrystusa, zwykle w towarzystwie Józefa z Arymatei.

⁶ Autorem księgi miałby być rabbi Gamaliel, ten sam, który bronił uczniów Chrystusa przed Sanhedrynem (Dz 5, 34-40), nauczyciel św. Pawła (Dz 22, 3).

⁷ Żona Piłata wspominana jest w Mt 27, 19, gdy przysyła mężowi wiadomość: „nie miej nic do czynienia z tym Sprawiedliwym, bo dzisiaj we śnie wiele nacierpiałam się z Jego powodu”, nie podaje się jednak jej imienia. Spotykamy ją także w innych apokryfach, por. EwNik 2, 1; WydP 10.

wonności, i gdy udała się, aby ozdobić Jego grobowiec i aby się pomodlić, oto ujrzeni ją niewierni Żydzi i chcieli zabić namiestnika Piłata i jego żonę Prokulę. Posłali Barabasa (*bar^ebbän*), złodzieja, którego uwolnili, a zamiast niego ukrzyżowali Pana naszego Jezusa Chrystusa. A kiedy Barabasz stanął przed nimi, powiedzieli do niego: „Wiesz o tym, że uwolniliśmy cię z więzienia wbrew woli namiestnika [Piłata], a zamiast ciebie ukrzyżowaliśmy Jezusa⁸. Teraz więc chcemy, abyś pomógł nam w sprawie grobu Jezusa. Powiedziano nam bowiem, że Piłat, jego żona i jego dzieci poszli, aby się tam modlić. Prosimy cię zatem, abyś pokazał swoją moc wobec niego, aby zabić jego, jego żonę i jego dzieci, abyśmy zagarnęli majątek tego odstępcy”.

4. [BARABASZ SZWAGREM JUDASZA]. Kiedy Barabasz usłyszał ich słowa, zgodził się z nimi, zwłaszcza dlatego, że usłyszał, iż mają zagarnąć jego majątek. Był on bowiem ubogi, szczególnie na skutek pobytu w więzieniu, jednak miłował złoto i pieniądze. Był on bratem żony⁹ Judasza (*y^ehudä*). Ponieważ byli oni z usposobienia ludźmi miłującymi złoto, żona Judasza przez wiele dni naprzykrzała się swemu mężowi, mówiąc: „Pomów ze swoim Nauczycielem, aby wybawił mojego brata z więzienia”. I przez wiele dni Judasz mówił o nim Zbawicielowi. Lecz Zbawiciel nie chciał [o tym] rozmawiać, ponieważ wiedział, co miało się wydarzyć, zanim się to stało. Wówczas ona zrozumiała, że nie chciał go uwolnić, ponieważ [Barabasz] był złodziejem. Myśl jej zwróciła się przeciwko Zbawicielowi, i udała się do żon starszyny miasta i kapłanów, aby go oskarżyć, żeby go ukrzyżowali. Następnie zebrało się zgromadzenie niegodziwych odstępców, którzy postanowili śmierć i zło przeciwko namiestnikowi Piłatowi, przeciwko jego żonie i przeciwko jego domownikom.

5. [GAMALIEL OSTRZEŻA JÓZEFA I NIKODEMA]. Ja zaś, Gamaliel, kiedy odkryłem ich postanowienie, nie zwlekając udałem się do Józefa i Nikodema, którzy owinęli ciało Pana naszego Jezusa¹⁰, i opowiedziałem im, co postanowili Żydzi, i jak obmyślili zło. Kiedy oni to usłyszeli, pobiegli do domu namiestnika i opowiedzieli mu, co chcieli uczynić Żydzi, i to co zamyślali wobec niego. Piłat zaś przywołał swych żołnierzy i opowiedział im, co oni postanowili uczynić tej nocy.

[PIŁAT ARESZTUJE BARABASZA]. Prokula, żona Piłata, która miłowała Boga, wyruszyła o świcie wraz z swoimi służącymi i swoimi sługami, i pokłonili się przed grobem Zbawiciela, gdzie było złożone Jego święte ciało. I przynieśli ze sobą wiele wonności, aby uczcić Jego grób i Jego krzyż, i złożyli drogie szaty i płótna na Jego świętym krzyżu. Przygotowali i zapalili wiele lamp przed Jego grobem, z miłości do Niego. A kiedy tak stali przed Jego grobem wraz ze wszystkimi swymi sługami, i ona też tam była, oto przyszli razem słudzy star-

⁸ Por. Mt 27, 26 *paral.*

⁹ Żona Judasza występuje także w EwNik (wersja gr. B) 1, 3.

¹⁰ Por. Mt 27, 57nn. *paral.*

szczyzny i arcykapłanów i ich strażę. A Barabasz im towarzyszył. I zgromadzili się przed grobem Jezusa i przed żoną Piłata, podczas gdy ona się tam modliła. Kiedy słudzy Piłata ujrzeli, że przyszli Żydzi, podnieśli swe ręce na nich z mieczami, i uderzyli na nich i pozabijali za pomocą miecza. Potem pochwycili niegodziwego Barabasza, spętali go i powiedli, aż przyprowadzili go do domu namiestnika.

6. [UKRZYŻOWANIE BARABASZA]. Kiedy Piłat go zobaczył, rzekł do niego: „Ty jesteś Barabasz, niegodziwiec, któregośmy uwolnili z więzienia, wydając na śmierć krew niewinną zamiast ciebie. Zaprawdę, jeśli krew niewinna została wylana niesprawiedliwie, nie spocznę, aż zemsta nie spadnie na tych wszystkich, którzy wyrządzili Mu zło. A co do ciebie, ponieważ działałeś otwarcie w tym mieście, tak że postąpiliście z Nim niegodziwie i że twój lud cię opuścił, odtąd krew Jezusa nie będzie ci zostawiona, ponieważ została wylana w twoje miejsce niegodziwie, złodzieju i zły [człowieku]”. Potem namiestnik rozkazał pochwycić Barabasza i zaprowadzić go na miejsce, gdzie ukrzyżowano Jezusa, aby go tam ukrzyżować głową w dół, i aby został przebity włócznią jeszcze za życia, i żeby mu połamać golenie, aby wnet umarł¹¹. A oni uczynili, jak im namiestnik polecił. A gdy nastął dzień jego śmierci, był to czwarty dzień po powstaniu Jezusa spośród umarłych.

7. [ŻYDZI PROSZĄ HERODA O LIST DO TYBERIUSZA W SPRAWIE PIŁATA]. A po tym, jak się to stało, lud żydowski zebrał się na uboczu i postanowił zniszczyć Piłata, mówiąc: „Ludzie, my którzyśmy mogli zemścić się na Jezusie, czyż nie będziemy mogli zemścić się na tym namiestniku? Powstańcie teraz, abyśmy uzyskali pismo od Heroda (*herodes*), aby pójść przed cesarza¹² Tyberiusza (*tiberyos*) i ofiarować mu trzy talenty złota, aby stracił tego obcego nam Piłata. Ofiarujmy także podarki od ludu tego miasta, dla mężczyzn i kobiet”. Gdy następnie udali się do Galilei do Heroda, rozdarli swe szaty i posypali głowę popiołem. I wykrzykiwali, aż poruszone zostało całe miasto, i aż Herod się przestraszył z powodu ich wrzasku, kiedy zaczęli wołać: „My nie mieliśmy innego króla, jak tylko Piłata Egipcjanina¹³, jednakże on sprzeciwił się cesarzowi w całej rozciągłości, a Józef i Nikodem uchylili nasze Prawo i reguły naszych ojców. A oto ty sam, panie nasz, jesteś dziś u nich za nic. Zabili Barabasza, którego ty uwolniłeś, panie nasz, ze względu na potęgę jego siły, a śmierć jego była dla cesarza. I oto dziś Piłat zabił go za radą Józefa z Arymatei (*za-'ar^emätiiyäs*) oraz Nikodema. Teraz więc Herodzie, nasz panie, jeśli jest to możliwe, rozsądź między nami a Piłatem, i napisz w naszej sprawie pismo do cesarza, abyśmy

¹¹ Por. J 19, 31-37.

¹² Etiop. *n^eguś* oznacza „króla”, „władcę”, ponieważ jednak tutaj chodzi o rzymskiego imperatora, dlatego wyrażenie to tłumaczyć będziemy konsekwentnie przez „cesarz”, por. A. Dillmann, *Lexicon linguae aethiopicae cum indice latino*, Leipzig 1865 (repr. NY 1955) [dalej = D], kol. 687; W. Leslau, *Concise Dictionary of Geez (Classical Ethiopic)*, Wiesbaden 1989 [dalej = L], s. 128.

¹³ Por. J 19, 12.15.

przedstawili mu wszystko, co uczynił Piłat w związku z grobem Jezusa Nazarejczyka (*näzräwi*)". I był [Herod] w wielkim zagniewaniu przeciwko Piłatowi, i spisał wszystkie te oskarżenia przeciwko niemu, łącznie z fałszywym świadectwem dla cesarza Tyberiusza. I wysłał to razem z raportem starszyny żydowskiej, aby w ten sposób wyrządzić szkodę Piłatowi.

8. [TYBERIUSZ ODBIERA LISTY OD HERODA I PIŁATA]. I dotarł raport Heroda jako pierwszy, zanim jeszcze nadeszło pismo Piłata, do bram cesarza Tyberiusza. Wyolbrzymili oni fałszywe świadectwo poprzez złe słowa przeciwko Piłatowi, Józefowi i Nikodemowi, aby ich zabić. Wówczas dotarł także list Piłata do bram cesarza, a zawierał on wszystko to, co nasz Pan Jezus uczynił, w czasie swej śmierci i w czasie swego zmartwychwstania, i o sposobie, w jaki ziemia została wstrząśnięta, słońce się zaćmiło, upadły pogańskie bożki i zostały zniszczone w dniu, w którym On był ukrzyżowany¹⁴. Kiedy cesarz Tyberiusz przeczytał wszystko, co uczynił Chrystus i jak Żydzi postąpili z Nim przed Jego ukrzyżowaniem, rozplakał się z głębi swego serca. A kiedy doszedł do tego, gdzie [list] wymienia Żydów i gdy znalazł w liście Piłata [to co było napisane] na temat tego wszystkiego, co Żydzi uczynili Jezusowi, i w jaki sposób oskarżali fałszywie Piłata przez złe słowa, cesarz wezwał ich, mówiąc: „O niegodziwi starcy! Oto list Piłata jest świadectwem przeciwko wam, którzyście ukrzyżowali Jezusa. A ja, cesarz, rozkazuję, żeby nikt spośród was nie przeżył jednej godziny z powodu tego, co uczyniliście Jezusowi na skutek fałszywego świadectwa”.

9. [TYBERIUSZ ZABIJA DELEGACJĘ ŻYDOWSKĄ I WYSYŁA PETRONIUSZA DO JEROZOLIMY]. I rozkazał cesarz uciąć im głowy, a ich ciała powiesić poza murami. Cesarz posłał urzędnika¹⁵ Petroniusza (*batronyos*) do Jerozolimy do Piłata, aby go przyprowadził do niego, ażeby ten (tzn. Piłat) sporządził opis cudów, które dokonały się począwszy od grobu Jezusa. Kiedy Petroniusz przybył do Jerozolimy, starszyna żydowska zgromadziła się u Heroda, aby oskarżać Piłata, Józefa i Nikodema wobec Petroniusza, urzędnika cesarza Tyberiusza, aby zatwardzić jego serce, i aby on ściął im głowę w Jerozolimie. Lecz urzędnik nie zgodził się z nimi w tej sprawie, ponieważ nie chciał niczego słuchać ze względu na posłuszeństwo cesarzowi. Wówczas Herod udał się do Jerozolimy, aby zabić Piłata.

¹⁴ Raport Piłata do Tyberiusza o cudach Jezusa jest tematem utworu zwanego *Raportem Piłata* (*Anaphora Pilati*), por. M. Starowieyski (red.), *Apokryfy Nowego Testamentu*, t. 1: *Ewangelie apokryficzne*, Lublin 1986, 463nn., oraz apokryficznej korespondencji Tyberiusza. W *Zstąpieniu do otchłani* (wersja łac. A) Piłat pisze raport do cesarza Klaudiusza.

¹⁵ Etiop. *masf'n* to prawdziwy „worek na pojęcia”; odpowiada mu angielskie ruler, governor, prince, chief, prefect, high official, judge, magistrate, captain (L 78); lub łacińskie *princeps, praefectus, moderator, gubernator, procer, antistes, dux* (D 406). Chodzi zatem o osobę piastującą wysoką godność lub sprawującą odpowiedzialną funkcję.

10. [PIŁAT I PROKULA PRAGNĄ POZOSTAĆ RAZEM]. Piłat udał się do swej żony i rzekł: „Wstań i ukryj się gdzieś z powodu Heroda. Albowiem oto lud zebrał się u urzędnika, ażeby moja głowa została ścięta, ponieważ ja wierzę, że nasz Pan powstał z martwych. Teraz więc wstań, siostró moja, ukryj się i uchodź z tego miasta, ty i dzieci twoje. A jeśli usłyszysz, że moja głowa została ścięta, staraj się zabrać moje ciało i pochować mnie w pobliżu grobu Jezusa, aby dotknęło mnie Jego miłosierdzie”. Kiedy Prokula to usłyszała, rozdarła swoje szaty i zaczęła wyrывать włosy z głowy. I rzekła do niego: „Co mówisz, mój bracie? Czyż nie wystarczyło mi smutku, jaki mnie ogarnął, kiedy ukrzyżowano Jezusa? Podobna boleść, jak wskazują znaki, znów przyjdzie na mnie. Prawda to, bracie mój Piłacie? Zaprawdę, rozdarłeś mi dzisiaj serce, z powodu twojej śmierci”. I powiedział do niej: „Nie smuć się. Jeśli Bóg nie był zasmucony przez śmierć swego Syna i zachował Go, kimże ja jestem, siostró moja, abym smucił się z powodu mego ciała? Jeśli umrę dla Niego, dla mnie będzie to życie”. Ona rzekła do niego: „Czy wydaje ci się, że kochasz Boga bardziej niż ja? Nie sądzę tego! Skoro my sami jesteśmy jednym ciałem, jak powiedział Bóg¹⁶, ja także nie chce, aby jedno oddaliło się od drugiego, ani ty, ani dzieci nasze. Dobrze jest, byśmy śmierć przeżyli razem, jeśli życie razem przeżywaliśmy. Tak zatem chcę, abyśmy się nie odłączali od siebie w żadnym miejscu, dokąd ty pójdziesz”.

11. [ARESztOWANIE PIŁATA]. Kiedy to Piłat usłyszał, wielce się rozradował. A gdy skończył rozmawiać ze swoją żoną, oto przyszli strażnicy żydowscy, arestowali go i poprowadzili przed trybunał, przed Heroda i urzędnika cesarskiego. I rzekł mu urzędnik cesarski: „Czy to ty Piłacie powiedziałeś, że nie ma króla oprócz mnie? Dlaczego zatem zabiłeś Jezusa bez pozwolenia cesarza?” Na to zaś Piłat nie odparł słowem i nie sprzeczał się z nim, lecz rzekł do niego: „Panie mój, gdyby ci Żydzi nie byli w strachu, kiedy ukrzyżowali Syna Bożego, pojęliby, że ja nie lękam się umrzeć dla Niego. Ja zaś wiem, że śmierć, którą mam umrzeć za Niego, stanie się dla mnie życiem wiecznym¹⁷. Ty zaś nie wstrzymuj mnie przed oddaniem Mu chwały”. Kiedy Piłat mu to powiedział, Żydzi zwrócili się do urzędnika cesarskiego, mówiąc: „Oto zbluźnił przeciwko tobie w języku egipskim”¹⁸. Wtedy rozdarli swe szaty, przywiązali płótno wokół jego bioder i biczami chłostali jego skórę. A Herod był surowy wobec niego. Żydzi zaś krzyczeli na niego, mówiąc: „O Piłacie, czy sądziłeś, że pozostaniesz namiestnikiem i że krew Barabasza, którego zabiłeś, nie powróci do ciebie, i że pozostaniesz namiestnikiem tego miasta na zawsze?”.

12. [PROKULA POCIESZA PIŁATA]. A kiedy chłostali biczami błogosławionego Piłata, jego krew spłynęła wobec nich. Dlatego też jego żona podeszła do niego mówiąc: „Bądź mężny, bracie mój Piłacie, męczenniku, albowiem tą samą

¹⁶ Por. Mt 19, 5; Mk 10, 8; 1Kor 6, 16.

¹⁷ Por. Mt 16, 26; Flp 1, 21.

¹⁸ Autor apokryfu uważa Piłata za Egipcjanina, por. rozdz. 7.

śmiercią, która przyjdzie na ciebie, i ja także umrę”. Wtedy oni pochwycili ją, targali ją za włosy i bili ją wobec niego, aby ją ukarać. Prokula zaś rozradowała się i była szczęśliwa; powiedziała: „O bracie mój, Piłacie, to jest początek naszej chwały, którą my składamy wobec Chrystusa, dla Jego świętego imienia”. Mówili zaś do niego Żydzi: „Pojmij Piłacie, że wszystko to przyszło na ciebie z powodu Jezusa Nazarejczyka”. I odpowiedział im błogosławiony Piłat: „Skądże to wszystko przyszło na mnie? i jakże miłe jest dla mnie być dziś ukrzyżowanym, ja, żona moja i dzieci moje, dla Jezusa. Obym miał z Nim udział¹⁹! Wierzę bowiem, że On żyje i że ma życie wieczne. On sam zabiera dusze żyjących i daje życie tym, którzy w Niego wierzą”.

13. [ŻYDZI ZADAJĄ ŚMIERCI PIŁATA]. Powiedzieli do niego: „Niech twoje życie i życie Jego będą jedno. Niechaj twój udział i Jego udział będą jedno”. Odrzekł im Piłat: „Amen, niech moje życie będzie z Nim na zawsze. Niech Jego sąd i Jego kara spadną na was i na dzieci wasze”. Żydzi zapłonęli gniewem i powstałi przeciwko niemu. A niektórzy z nich policzkowali go, niektórzy biczowali go, inni zaś przysięgali, mówiąc: „Nie pozwolimy cię wypuścić, aż umrzesz taką śmiercią, jak twój Bóg, na drzewie”. Gdy zaś urzędnik cesarski zobaczył, jak wzrastał gniew przeciw niemu, zabrał go z ich rąk mówiąc: „Cesarz nie dał mi żadnego rozkazu co do jego śmierci, ani nie nakazał mi wyrządzić mu krzywdy, dopóki nie udam się wraz z nim do cesarza”. Oni zaś dali mu dużo pieniędzy mówiąc: „Weź to i zabij go”. On jednak nie zgadzał się z nimi co do jego śmierci. Żydzi zaś prosili go mówiąc: „Niechaj pociągną ich w stronę placu miejskiego związanych, jego za włosy głowy”. I był wielki płacz w owym dniu w Jerozolimie, gdy ujrano Piłata i jego żonę związanych, jak byli prowadzeni w stronę placu miejskiego.

14. [PROCES PIŁATA]. Żydzi zaś klaskali w dłonie i krzyczeli, mówiąc: „Ukrzyżuj go dzisiaj!”. A kiedy dokonali tego wszystkiego, wtrącili ich do więzienia, jego i jego żonę, przywiązanych jedno do drugiego. Potem postawili przeciwko nim fałszywe świadectwa i wiele oskarżali ich na piśmie, mówiąc: „To jest Piłat, który powiedział: nie ma innego władcy prócz mnie. To jest Piłat, który zniósł nasze Prawo. To jest Piłat, który zniszczył naszą świątynię²⁰, w której my czytamy, co jest w Prawie i Tradycji²¹. To właśnie jest Piłat, który zabił mocnego i potężnego Barabasa”. Kiedy to powiedzieli, przyprowadzili Józefa i Nikodema, i postawili ich związanych przed trybunałem, jak Piłata. A Herod rozkazał ich ubiczować na dziedzińcu oraz złupić ich dobra i dobra Piłata. Oni zaś byli biczowani z okrucieństwem, jakiego nie było za czasów Heroda, jak sprawiedliwy Hiob [*’iyob*] w swoim czasie.

¹⁹ Por. Rz 8, 17.

²⁰ Etiop. *m^ck^wrāb* oznacza zarówno świątynię, synagogę, przybytek (por. L 40).

²¹ Etiop. *s^crat* również oznacza zwyczaj, obyczaj, postanowienie, przykazanie (L 50; D 243n).

[PRÓBA SPALENIA GROBU CHRYSUSA]. Po tym zaś zasiedli i odbyli naradę z niegodziwością na temat grobu Jezusa, aby go spalić ogniem z powodu cudów i znaków, jakie się działy, i szukali Jego świętego krzyża, na którym On był ukrzyżowany, aby go znaleźć. Józef bowiem zabrał go potajemnie i ukrył w grobie Jezusa. Przewrotni zaś Żydzi wzniecali ogień przed grobem Jezusa trzykrotnie, ale ten nie mógł go strawić. Z powodu swego wstydu zakryli go na powrót kamieniem, aby nikt tam nie wchodził.

15. [HEROD ŻADA ŚMIERCI JÓZEFA I NIKODEMA]. Piłat był w więzieniu wraz ze swoją żoną, a z nimi Józef i Nikodem. Herod prosił urzędnika cesarskiego w sprawie Józefa i Nikodema, aby posłał ich do miasta, i aby zabił ich z własnej woli, jednak urzędnik cesarski w tym się z nim nie zgadzał. Wspólnota żydowska prosiła Heroda, aby odebrał Piłata urzędnikowi cesarskiemu, i aby ukrzyżował go na drzewie, tak jak jego Pana, i dali mu dużo pieniędzy. Również urzędnik cesarski otrzymał wiele dóbr, złota i pieniędzy, i [w końcu] wydał im Piłata, aby go ukrzyżowali. Oni zaś chcieli, aby się pośpieszył z jego zabiciem.

[CHRYSUS OBJAWIA SIĘ PIŁATOWI]. Kiedy więc obmyślali to przeciwko Piłatowi i jego żonie, oto strażnik więzienia przybył z pośpiechem i oznajmił urzędnikowi: „O panie mój, oznajmiam ci cuda [jakie się dokonały] w związku z Piłatem, jak mi poleciłeś, i chce ci to objaśnić: kiedy wszedłem do więzienia z Piłatem i jego żoną, oto jakiś człowiek jaśniejący zstąpił przed nich. Jego blask zajaśniał w więzieniu i pobłogosławił ich, podczas gdy oni byli związani, jego i jego żonę, a ich żelazne kajdany opadły, na podobieństwo wosku, który styka się z ogniem, a kolumna, do której byli przywiązani, pochyliła się i oddała pokłon człowiekowi, na którym była jasność²². A to jest znak, jaki został wam dany: oto znajdziecie kolumnę pochyloną do ziemi”.

16. [CHRYSUS ZAPOWIADA PIŁATOWI PODWÓJNE MĘCZENSTWO]. Wypytywali go i mówili do niego: „Kim był ten człowiek [pełen] światłości, którego widziałeś, i jaki był jego wygląd?”. A on im odpowiedział: „To Nazarejczyk (*nāzrāwī*), który ma wielką światłość. I wiele z nim rozmawiał, mówiąc: «Piłacie, oto dziś będziesz ukrzyżowany jak Ja, na drzewie krzyża, i włożą koronę cierniową na twoją głowę, tak jak na moją. Jednak nie zdołają cię zabić, zanim nie staniesz przed cesarzem, on zaś ukrzyżuje cię po raz wtóry»²³. I zamienili jeszcze wiele innych słów, których ja nie rozumiałem”. Kiedy oni usłyszeli to od strażnika więzienia, ci którzy się zgromadzili, byli zatrwożeni. Żydzi zaś mówili między sobą: „Nawet gdybyśmy mieli być sprzedani wraz z naszymi dziećmi, lub gdybyśmy mieli być razem zabici, nie zostawimy go [w spokoju], dopóki nie zos-

²² W *Ewangeliu Nikodema* 1, 5n. znaki bojowe, które trzymali chorążowie pretorium, kłaniały się Jezusowi, gdy wchodził na sąd przed Piłatem.

²³ Euzebiusz z Cezarei przytacza świadectwo bliżej nieokreślonych historyków, wedle których Piłat dotknięty wieloma nieszczęściami w końcu miał popełnić samobójstwo, *Chronicon* 2, 7 GCS 47, Leipzig 1913, s. 178: „Pontius Pilatus in multas incidens calamitates propria se manu interficit, scribunt romanorum historici”.

tanie ukrzyżowany i zabity”. I rzekli do strażnika więzienia: „Nikomu nie mów o tym, aż zabijemy Piłata”.

17. [PIŁAT SKAZANY NA UKRZYŻOWANIE]. A kiedy weszli do więzienia, znaleźli błogosławionego Piłata rozweselonego, pełnego radości i wolnego od swoich więzów: modlił się wraz ze swoją żoną. Znaleźli także kolumnę pochyloną tak, że aż sięgała ziemi, niczym drzewo, które wiatr pochylił. I zebrała się przed nim wspólnota żydowska, i zaprowadzili go do trybunału, jego i jego żonę. Obwiązali mu powróż wokół bioder, ogołocili go z jego szat i pociągnęli w stronę placu miasta, aż doszli do miejsca, gdzie krzyżowano wszystkich złodziei. A Bóg skłonił ich, aby nie czynili nic złego jego żonie. Oni zaś stali przed nim z zatwardziałymi sercami. Ona zaś rzekła: „Bracie mój, Piłacie, wspomnij na Tego, który ukazał ci się tej nocy, który cię wezwał, i który pouczał cię o tym, że będziesz cierpieł dla Jego świętego imienia”.

[PIŁAT POWIESZONY NA KRZYŻU CHRYSTUSA]. Oni zaś, kiedy chcieli go ukrzyżować na drzewie, przypomnieli sobie o krzyżu naszego Pana Jezusa, otworzyli wejście do grobu, wyciągnęli Jego krzyż i ukrzyżowali na nim Piłata bez gwoździ; włożyli mu na głowę koronę cierniową i przyodziali go w purpurową szatę. Chcieli go również przebić włócznią, aby go dobić i wołali do niego, mówiąc: „Piłacie, uczniu Jezusa, jeśli twój Pan zmartwychwstał, ty zejdz z tego krzyża, abyśmy uwierzyli, że On powstał z grobu”.

18. [MODLITWA PIŁATA NA KRZYŻU]. I modlił się Piłat na krzyżu mówiąc: „Proszę Cię, o Panie mój Jezu, który jesteś świętym wszystkiego, abys nie gniewał się na sługę swego Piłata, albowiem teraz splamilem krzyż Twój, kiedy zawieszony na nim zostało moje ciało; drzewo to bowiem jest święte, [gdyż] jest drzewem Twojego krzyża, a ciało moje splamiło je. Krew Twoja, mój Panie, która została na nim wylana, jest krwią bez zmy. Ciało zaś sługi Twego Piłata jest pyłem i prochem²⁴, a oto zostało powieszony na drzewie Twego świętego krzyża. Bynajmniej nie wyrzucam Ci, mój Panie, że zostałem powieszony z powodu Twojego świętego imienia, lecz smucę się, że splamilem Twój krzyż. Bynajmniej nie narzekam z powodu mego odejścia, ale smucę się z powodu Twojej Męki na świętym krzyżu. Bynajmniej nie smucę się, mój Panie, z powodu mojego ukrzyżowania, lecz z powodu Twojego poniżenia, ponieważ Stwórcą nieba i ziemi jesteś Ty, który zostałeś ukrzyżowany na drzewie. Teraz zaś, o Panie mój Jezu Chryste, proszę Cię, mając na uwadze chwałę Twego krzyża, abys obdarzył duszę Twego sługi Piłata odpocznieniem, tak jak i żonę jego, i owoc jej łona, w dniu w którym przyjdą tu do Ciebie”.

19. [PROKULA UMACNIA PIŁATA]. A gdy Piłat to mówił, zbliżyła się do niego Prokula, jego żona miłująca Boga, upadła mu do nóg, podczas gdy on był wieszany na drzewie krzyża i rzekła: „Bracie mój Piłacie, dlaczego płaczesz, będąc krzyżowanym na drzewie krzyża Pana naszego Jezusa Chrystusa? Oto

²⁴ Por. Rdz 2, 7; 3, 19.

uprzedziłeś mnie i idziesz, aby zasiąść na tronie chwały. Zapalisz lampy na zaślubinach Chrystusa²⁵, zasiądziesz na uczcie²⁶ [trwającej] tysiąc lat i jako pierwszy przywdziesz koronę królestwa. Błogosławiony jesteś, bracie mój Piłacie, albowiem zostałeś wywyższony na drzewie krzyża. I z tego powodu jako pierwszy zostaniesz wyniesiony do królestwa niebios”.

[OBJAWIENIE SIĘ KORON CHWAŁY]. Prokula powiedziała to w związku z drzewem krzyża pośród zgromadzenia. Oni zaś znieważali [ich] i bluźnili przeciw niej i przeciwko Piłatowi. A podczas gdy oni bluźnili, oto dwie korony zstąpiły z nieba, jednakowe w chwale. I doszedł głos mówiący: „Piłacie i Prokulo, zobaczcie te korony przyozdobione chwałą, które zostały wam dane dlatego, że wam złorzeczono z powodu imienia waszego Pana i ponieważ uwierzyliście w Niego. I powtórnie zostaną wam te korony przekazane”. I zostały wzięte do nieba, gdzie były złożone²⁷.

20. [UWOLNIENIE PIŁATA]. Kiedy ujrzeli je ci, którzy tam byli, podbiegli do Piłata i zdjęli go z krzyża, gdy [jeszcze] był żywy, ubrali go w drogocenną szatę i posadzili go na tronie²⁸, a także jego żonę Prokulę, mówiąc: „Albo cesarz rozkazał to, cośmy usłyszeli przez głos Heroda, że nie zostaliśmy stworzeni, albo też cesarz nie poznał wszystkiego, co stało się w tym mieście. On bowiem zabił człowieka sprawiedliwego samowolnie razem z Żydami. I jeśli nie okaże się miłosierdzie Boga, to miasto zostanie zniszczone z powodu tego, co Herod uczynił w Jerozolimie, albowiem zabił prawdziwego namiestnika. Jeśli to prawda, śmierć należy się Herodowi, a nie Piłatowi. Albo więc cesarz pozna postępowanie tego Heroda i postępowanie jego syna, albo nie jest on prawdziwym władcą swego królestwa”. Kiedy Petroniusz usłyszał, co lud mówił, wziął do siebie Piłata, dopóki nie napisał i nie wysłał swojego listu do cesarza Tyberiusza.

21. [ŚMIERĆ JEDYNEGO SYNA CESARZA]. Cesarz miał jednego syna, nie posiadając innego poza nim, i miłował go dużo bardziej niż całe swoje królestwo²⁹. Udał się [syn cesarski] do łaźni, aby się wykąpać, wraz z eunuchami, a oto szatan (*saytān*) udusił [go] i umarł. Pochowano go w grobie; [jego rodzice]

²⁵ Por. Mt 25, 1nn.

²⁶ Etiop. *mā*dd*: to zarówno stół, posiłek jak i uczta eucharystyczna, por. L 40; łac. *mensa, stravit vel extruxit mensam, mensa sacra, cibus, coena, epulae* (D 197n).

²⁷ Wydawca poprawia tekst w tym miejscu na „skąd zstąpiły”, co nie wydaje mi się konieczne, ponieważ idea całego tekstu jest jasna: korony chwały przeznaczone dla sprawiedliwych i męczenników przechowywane są w niebiosach, por. Ap 4, 4; Wnblz 7,22; 8,26; 9,10-25; ApPt 1. 6; ListAp 38 (49).

²⁸ Etiopskie *substantivum manbar* od czasownika *nabara* (siedzieć, zasiadać), którego forma bezpośrednio poprzedza ten wyraz, ma wiele znaczeń: *sedes, sedile, sella, soilium, thronus, cathedra, tribunal* (D 654), wyrażając w ten sposób idee wszelkiego miejsca do siedzenia, tłumacząc greckie *diphros* (1Krl 1, 9; Hi 29, 7; Prz 9, 14); *kathedra* (1Krl 20, 25; Ps 1, 1; Mt 21, 12); *thronos* (2Krl 7, 13; Iz 9, 7; Jr 1, 15).

²⁹ Całe opowiadanie o synu cesarza Tyberiusza jest oczywistą fikcją literacką.

pozostali [tam] przez trzy miesiące, smucąc się z jego powodu. A gdy cesarz siedział na swoim tronie po upływie długiego czasu, przybyła do niego jego żona, aby się wypłakać z powodu ich syna. Skłoniła mu się i powiedziała: „Mój panie, cesarzu, spotkała nas oto wielka przykrość w związku z naszym synem, który umarł”. I odrzekł jej: „Cóż takiego?”. A ona rzekła do niego: „Przypomniałam sobie w tej chwili, że przyszło pismo z Jerozolimy na temat proroka Jezusa, którego Żydzi ukrzyżowali; dowiedzieliśmy się, że on wskrzeszał umarłych, gdy jeszcze żył. Pewien urzędnik pisał do ciebie w związku z cudami i znakami, jakie On czynił za swego życia, o sposobie, w jaki wskrzeszał umarłych, w jaki leczył chorych, prostował nogi chorych oraz o sposobie, w jaki otwierał oczy niewidomych. A oto w związku z jego grobem – mówi to pismo – działy się rzeczy podobne do tych, które On czynił. Gdyby wcześniej zostało nam to przedstawione, panie mój cesarzu, posłalibyśmy naszego syna, aby złożono jego ciało obok grobu Chrystusa, ażeby przywrócił mu życie.

22. [TYBERIUSZ DEKLARUJE WIARĘ W CHRYSYUSA]. Kiedy cesarz to usłyszał, przeraził się i był zdumiony z powodu słów swej żony. Wówczas przywołał dowódców floty i powiedział do nich: „Przygotujcie wasze okręty, aby udać się do Jerozolimy”. I posłał swoje oddziały do grobu syna, aby go otworzyli i przenieśli jego [ciało] do urny³⁰. I przynieśli go do cesarza, nie znalazłszy niczego, jak tylko rozrzucone kości. Kiedy [to] zobaczył cesarz i jego żona, opłakiwali [swego syna]. A kiedy go opłakali, cesarz [wziął] atrament i zwój³¹, i napisał w takich oto słowach: „Od Tyberiusza, króla ziemi, do Króla niebios. Kłaniam się Tobie Jezu, Królu królów, którego nie znałem do dziś, nie wiedziałem nic o Tobie i nie widziałem Cię nigdy. Nie oddawałem czci boskiej co dzień³², gdyż nie byłem godzien wystawiać Ciebie. Ponieważ oto dotarło do mnie świadectwo o Tobie, pochodzące od człowieka imieniem Piłat, jak powstałeś spośród umarłych, i ja wierzę w Ciebie. I odnalazłem świadectwo o Tobie, jak dawałeś światło niewidomym, i wierzę w Ciebie. Znalazłem również świadectwo spisane o Tobie, jak błogosławiłeś wodę i zamieniłeś ją w wino³³, i wierzę w Ciebie. Znalazłem też świadectwo spisane o Tobie, jak wskrzesiłeś Łazarza (*ʿalʿäzär*) z grobu po upływie czterech dni³⁴, on zaś żyje w ciele do dziś. I znalazłem świadectwo spisane o Tobie, dotyczące cudów, które uczyniłeś, właśnie to, co Twój grób czyni dzisiaj: [że] wskrzesza umarłych,

³⁰ Dillmann etiopskie *ʿaskaren* oddaje przez: *scrinium, arca, loculus, fiscus* (D 752), por. L 138. Można by to zatem tłumaczyć także jako „trumna”.

³¹ Etiop. *kʿrtäs*: leaf of a book, scroll, roll, slate, parchment, paper, leaf of paper (L 152); od gr. *chartēs*, łac. *charta, papyrus, liber, volumen, scheda* (D 837n). Chodzi zatem o wszelki materiał piśmienniczy.

³² Etiop. *ʿlat* w *status constructus* ma znaczenie czynności powtarzanej codziennie (L 165). Tu zdaje się chodzić o codzienną modlitwę.

³³ Por. J 2, 1-11.

³⁴ Por. J 11, 1-43.

ponieważ spoczywało w nim Twoje święte ciało, i dlatego ja wierzę w Ciebie, że Ty jesteś Synem żyjącego Boga; że Ty sam jesteś w niebiosach, tak jak i na ziemi. A teraz Panie mój Jezu Chryste, przyjmij uniżenie sługi Twojego Tyberiusza w miłosierdziu swoim, spójrz na moje uniżenie i służbę moją przed Tobą wraz z synem moim, sługą Twoim Cezarem (*qesār*), abyś wskrzesił mi mego syna, ażebym wierzył w Ciebie przez moc Twoją, mój Panie i mój Boże. Usłyszałem bowiem o Tobie, że Ty jesteś tym, który wskrzesza³⁵ i daje życie umarłym. A ja uwierzę, że jeśli zechcesz, Twoje miłosierdzie mnie dotknie”.

23. [TYBERIUSZ POSYŁA LIST I KOŚCI SWEGO SYNA DO JEROZOLIMY]. A kiedy cesarz Tyberiusz to napisał, opieczętował swój list i wysłał do Petroniusza do Jerozolimy przez wysłannika, zalecając: „Znajdź grób Boga Jezusa Chrystusa, który został ukrzyżowany, w którym złożone zostało Jego ciało i gdzie zmarł trzeciego dnia; połóż tam kości mego syna, a ja wierzę i posyłam je tam, aby on ożył i powstał z martwych, i aby potem powrócił do mnie”. I dotarł ten list do Jerozolimy wraz ze zmarłym synem królewskim i z wieloma pannami i młodzieńcami oraz grupami starców, którzy także przybyli do Jerozolimy do Piłata i Petroniusza, cesarskiego urzędnika. I odnaleźli Piłata i jego żonę w więzieniu.

[DRUGA WIZJA PIŁATA]. Tejże nocy nasz Pan Jezus Chrystus objawił się Piłatowi powtórnie i rzekł do niego: „Pokój tobie, Piłacie, mój umiłowany męczenniku. Pokój tobie, Poncjuszu Piłacie, albowiem oto Ja jestem żywy. Wydałeś na Mnie wyrok śmierci, jednak nie według twojej woli, lecz abym Ja wypełnił wolę Ojca Mojego, który Mnie posłał. Stałem przed tobą³⁶, abyś wydał wyrok na Mnie, bo zostałeś посаdzony [na urządzie]. Nie smuć się, Piłacie, bowiem zostałeś ukrzyżowany ze względu na imię Moje, abym uwolnił cię od zła, które zdziałałeś przeciwko Mnie. Pociągnęli cię, Piłacie, na plac miasta, abym cię związał³⁷ ze względu na to, co uczyniłeś z Moim ciałem. Wylana została krew twoja, Piłacie, aby uwolnić cię od krwi Mojej, która została wylana bez żadnej winy. Ukrzyżowano cię, Piłacie, abym związał cię ze względu na słowo, które wypowiedziałeś: weźcie go i ukrzyżujcie³⁸. Obnażyli cię, Piłacie, abym cię związał z powodu Moich szat, które rozdzielili twoi słudzy³⁹. I uczynili ci koronę cierniową, Piłacie, abym uwolnił cię od korony cierniowej, którą włożyli na Moją głowę twoi słudzy⁴⁰. Powiedli cię, Piłacie, na plac miasta, abym

³⁵ Por. D 639.

³⁶ Por. Mt 27, 11nn. *paral.*

³⁷ Beylot zdanie to tłumaczy „pour que je te pardonne”, jednak etiopskie *“sray* (forma *causativum* od *‘asara*) Dillmann przekłada na łacińskie *ligare, religare, nectare, annectare, jungere, astringere, constringere* (D 747n), co zawsze wskazuje na związanie, przyczepienie, połączenie. Tym samym tropem podąża Leslau (por. L 137).

³⁸ Por. J 19, 6.

³⁹ Por. Mt 27, 35 *paral.*

⁴⁰ Por. Mt 27, 29 *paral.*

uwolnił cię ze względu na to, że Ja dźwigałem krzyż⁴¹, podczas gdy ty zasiadałeś na swoim tronie. I wszelkie te oszczerstwa⁴² padły na ciebie ze względu na to, co uczyniłeś przeciwko Mnie, gdy zostałem zabity. I powiedz Prokuli, o Piłacie, która miłuje Boga: «Nie smuć się, że oni odkryli twoją głowę, albowiem moja Matka Maryja też miała odkrytą głowę na placu miasta w Jerozolimie, w dniu mojej śmierci, a cały świat i wszystkie ofiary przede Mną nie są warte tyle, co jeden włos z jej głowy». Powiedz Prokuli, Piłacie: «Nie smuć się, że wyprowadzili cię z domu i że widzieli cię wszyscy ludzie miasta, ponieważ moja Matka przechodziła z miasta do miasta, aż doszła do krainy soczewicy»⁴³. I powiedz Prokuli, Piłacie: «Nie smuć się, że stałaś pod drzewem, kiedy oni krzyżowali Piłata i objaśniałaś mu w pięknych słowach, bo i moja Matka pocieszała Mnie i mówiła do Mnie, gdy Ja wisiałem na krzyżu, mówiąc: pokój Tobie, Synu mój umiłowany». Teraz więc nie bój się Piłacie, ponieważ masz cierpieć z powodu imienia mego przed Tyberiuszem. A to będzie dla ciebie znakiem, Piłacie: oto przywiozą do Jerozolimy umarłego syna cesarza, przez wzgląd na wiarę jego ojca. I będą cię szukać, i zabiorą cię z więzienia, i przekażą ci kości syna cesarza. Ty zaś je weźmiesz i złożysz w grobie, gdzie spoczywało moje ciało. I tak jak przywróciłem życie Łazarzowi⁴⁴, synowi wdowy⁴⁵ i łotrowi po prawicy⁴⁶, tak też i jemu przywrócę życie, ze względu na wiarę jego ojca. Bądź mężny, Piłacie, i walcz za wiarę w moje zmartwychwstanie”.

24. [PIŁAT UWOLNIONY Z WIĘZIENIA]. Kiedy Zbawiciel powiedział to Piłatowi, zniknął sprzed jego oczu. Kiedy zaś Petroniusz zobaczył, że przywieziono umarłego syna królewskiego, i gdy ujrzał liczne oddziały wojska, które nosiły broń, wystraszył się. Wydał rozkazy strażom w Jerozolimie, bo zdało mu się, że on umarł już w drodze⁴⁷ – pomyślał i rzekł: „Teraz cesarz zniszczy miasto z powodu śmierci swego syna w drodze”. Kiedy jednak przeczytał pismo jego ojca, że otrzymali cudowny znak pokory, z jaką napisał, był wielce zdumiony. A kiedy to usłyszeli Herod, starsi i arcykapłani, zlekli się bardzo, i rzekli: „Teraz ten oto zmartwychwstanie”. Zastanawiali się i mówili: „Cóż uczyni-

⁴¹ Por. J 19, 17.

⁴² Etiopskie *substantivum nuzāze* w leksykonach posiada wartość pocieszenia, wyznania: *consolation*, *comfort*, *confession* (L 126); *consolatio*, *solatium*: Hi 6, 25; Mdr 3, 18; *confessio peccatorum* (D 679). Tymczasem Beylot wywodzi je bezpośrednio od rzadkiej formy czasownika *naḏaza*, mianowicie *ʿamanḏaza* o znaczeniu: *insultare*, *insectari*, *proscindere probrose dictis*, *injuria et maledictis lacessere* (D 678), nadając wyrażeniu znaczenie „ces injures” (czyli: zniewagi, obelgi, oszczerstwa).

⁴³ Tzn. do Egiptu.

⁴⁴ Por. J 11, 11-44.

⁴⁵ Por. Łk 7, 11-15.

⁴⁶ Por. Łk 22, 33nn.

⁴⁷ Tu i w następnym zdaniu dosłowne tłumaczenia etiopskiego wyrażenia *ba-fʿnot*, które wg leksykonu Dillmanna znajdujemy także w tekście etiopskim Rdz 44, 29; 45, 24; Wj 4, 24; Łk 2, 44 (por. D 1372). Być może należałoby je tłumaczyć jako „nieszczęśliwie”.

my? Dajmy żołnierzom wiele srebra⁴⁸, aby ukradli jego kości i ukryli je. I w ten sposób wykonali niegodziwe postanowienie. Wypuścili Piłata z więzienia, aby przekazać mu kości syna cesarskiego, ażeby złożył je w grobie Zbawiciela.

25. [PIŁAT, NIKODEM I JÓZEF OSKARŻENI O KRADZIEŻ KOŚCI CEZARA]. A kiedy Żydzi to usłyszeli, ulękli się bardzo i mówili: „Cóż uczynimy? Skoro teraz dzieją się cuda w związku z grobem Chrystusa, Józef i Nikodem także poznają Jego grób”. Tej samej nocy Żydzi wykradli kości syna cesarskiego i ukryli jej na pustkowiu. Także Herod chciał je ukraść, lecz ich nie znalazł. I rzekł urzędnik [cesarski]: „Przynieście kości syna cesarskiego, aby złożyć je w grobie Jezusa”. Kiedy urzędnik to powiedział, oni szukali i nie znaleźli kości syna cesarskiego. Wówczas urzędnik rozgniewał się bardzo i popadł w zdumienie. Przywódcy żydowscy zgromadzili się u Petroniusza i rzekli do niego: „Uczynić to mogli tylko Józef, Nikodem i Piłat”. Dlatego Petroniusz wpadł w wielki gniew przeciwko Józefowi i Nikodemowi. Lecz nie chciał po raz drugi podnosić ręki na Piłata, z tej racji, że był świadkiem, ponieważ kiedy oni go ukrzyżowali, korony zstąpiły z nieba na niego i jego żonę. Natomiast Herod pochwycił Józefa i Nikodema, aby skazać ich na ciężkie męki i aby ich pozabijać z własnej woli.

[WYSTĄPIENIE ARCHANIOLA GABRIELA]. A oto anioł Pański Gabriel (*gabr'el*) zstąpił wobec nich i zakrył ich swoimi skrzydłami, i roztoczył woń przyjemną, a wielka światłość napelniła to miejsce. I rzekł do nich: „Ja jestem anioł Gabriel, który otrzymał głowę Jana Chrzciciela z rąk niegodziwej Herodiady (*herodyādā*)⁴⁹ i [który woła] «Święty» ze względu na świat⁵⁰. Ja jestem tym, który uderzył niegodziwego i nieczystego Heroda, i stoczyły go robaki, i umarł w mękach i robakach. A teraz, o Józefie i Nikodemie, oto powiedział do was Pan: «Cierpienie wasze stało się podobne do Mojego cierpienia. I oto będziecie Moimi świadkami, lecz Ja was uwolnię, aby nie zabili was Żydzi za radą ich [przywódców] oraz sprawię, aby porwał was obłok i zakrył was, abyście nie zostali zabici». I pojmijcie [to] teraz, aby udać się przed cesarza Tyberiusza. A kości syna cesarskiego, które ukryli Żydzi, aby się nie okazała chwała naszego Pana Jezusa, ja przeniosę przed was, z miejsca w którym je ukryli, tutaj, i ukarzę wobec zgromadzonych”.

26. [ODNALEZIENIE KOŚCI I ŚMIERĆ HERODA]. A po tym jak to powiedział archanioł Gabriel do tych błogosławionych, czystych i chwalebnych, oni posłali [do mnie wysłannika] w tajemnicy i opowiedzieli wszystko, co im objawił archanioł Gabriel. A ja, Gamaliel, postąpiłem zgodnie z wolą tych świętych;

⁴⁸ Por. Mt 28, 11-15 *paral.*

⁴⁹ Por. Mt 14, 6-11 *paral.*, jednak postać archaniola Gabriela nie pojawia się w żadnym tekście biblijnym odnoszącym się do śmierci Jana Chrzciciela. Wzmianka o głowie Jana wiąże się być może z popularnym zwłaszcza na Wschodzie wspomnieniem odnalezienia tej relikwii wśród mnichów syryjskich, por. apokryficzny *Żywot św. Jana Chrzciciela przypisywany Markowi Ewangeliście*, „Studia Bobolanum” 1 (2001) nr 2, 171-181.

⁵⁰ Zdanie niepewne, być może aluzja do Iz 6, 3.

a kiedy wyszedłem od nich, usłyszałem wielki krzyk w mieście. I powiedzieli: „Oto znaleziono kości syna cesarskiego, które ukryli Żydzi z Herodem. Ci ukradli [je] z powodu nienawiści [do] Piłata i zmartwychwstania Chrystusa”. I po tym wszystkim stało się wiadome, że Herod i arcykapłani ukradli. I przebił Heroda okrucieństwem ognia z nieba, i zniszczył go całego, i stoczyły go robaki, i umarł śmiercią straszną⁵¹. A pozostali Żydzi, którzy byli w miejscu zamieszkania Heroda, w pobliżu, spalili się ogniem, ich dzieci i ich żony, i zostali zabici śmiercią gwałtowną, która nie była jak śmierć ludzi miasta.

27. [ZŁOŻENIE KOŚCI SYNA CESARZA W GROBIE JEZUSA]. Petroniusz wypuścił z więzienia Piłata, Józefa i Nikodema, i przekazał mu kości syna cesarza w urnie, a także dał pismo cesarza, aby [Piłat] im odczytał. I odczytał Piłat pismo wobec nich, i ogłosił ich błogosławionymi, kiedy usłyszeli wielkie jego uniesienie, i mądrość serca, i siłę jego wiary. A po tym, oni podnieśli swoje oczy w górę, i zapłakali, i powiedzieli: „Panie nasz Jezus Chrystus, zmartwychwstałeś żywych i umarłych: ukaż swoją moc wobec syna cesarza Tyberiusza, i przyjmij płacz jego ojca, podobnie jak przyjąłeś opłakiwanie wdowy w mieście Nain (*nāyⁿ*) i wskrzesiłeś dla niej syna⁵², aby wystawiane było Twoje święte imię. I przyjąłeś jego wiarę, podobnie jak przyjąłeś wiarę Marii (*māryā*) i Marty (*mārtā*), i wskrzesiłeś dla nich ich brata Łazarza (*ʿalʿāzār*)⁵³. Daj łaskawie, Panie nasz Jezu Chryste, pocieszenie serca jego ojcu i podźwignij dla niego jego syna mocą Twoją, aby objawiły się cuda, które działy się w Twoim grobie, aby ci, którzy wierzą w Ciebie, ujrzeni, żeś Ty powstał z martwych”. A po tym, jak powiedzieli to błogosławieni i święci nad urną Cezara, syna cesarskiego, umarłego, oddali mu cześć, ucałowali go, złożyli go w grobie Pana naszego Jezusa Chrystusa, i zamknęli go kamieniem.

28. [WSKRZESZENIE SYNA CESARZA]. I pozostał w nim przez cztery noce, kiedy to bramy grobu pozostawały zamknięte, a w ich sercu był wielki smutek, ponieważ [jeszcze] nie ujrzeni zmartwychwstania. A po upływie czterech dni zmartwychwstał i odsunął kamień u wejścia do grobu. A kiedy to ujrzeni ci, którzy pilnowali grobu, popadli w zdumienie i pobiegli szybko do domu Piłata, mówiąc: „O Panie nasz, pójdź, aby zobaczyć to co stało się [w sprawie] grobu Pana naszego, jak kamień został odsunięty bez [pomocy] ludzkiej ręki i leży odwalony osobno”. A kiedy [to] usłyszeli Józef, Nikodem i Piłat, oddali cześć Panu Bogu, wielce się radując. I powstał wraz z Petroniuszem, podczas gdy wszystkie oddziały były przy nich. I przyszedł do grobu Pana naszego Jezusa i ujrzeni syna cesarza, jak siedział na urnie, w której było złożone jego ciało. I miał on piękny wygląd i był odziany w szaty cesarskie. I zawołali, mówiąc:

⁵¹ Śmierć Heroda i innych uczestników procesu i ukrzyżowania Chrystusa jako kara za bogobójstwo była przedmiotem także innych apokryfów, m.in. *Zemsty Zbawiciela* 17 (por. ANT 1, s. 482).

⁵² Por. Łk 7, 11-15.

⁵³ Por. J 11, 11-44.

„O panie nasz, Cezarze, wyjdź mocą Tego, który wskrzesił ciebie. Albowiem oto dziś radujemy się, tak jak w dniu, gdy Pan nasz Jezus zmartwychwstał”. I wtedy wyszedł z grobu, i usiadł na kamieniu.

29. [OPOWIEŚĆ ZMARTWYCHWSTAŁEGO]. Wówczas przyszedł do niego Petroniusz, urzędnik jego ojca, Tyberiusza, i rzekł do niego: „Panie mój, królu: czym jest to zjawisko, które masz na sobie?” I rzekł do niego: „Wysławiam Jezusa, który wskrzesił mnie z grobu, albowiem nie widziałem nikogo spośród wszystkich zebranych, i nie widziałem u żadnej innej osoby radości i światłości, podobnej [do tego co ujrzałem] na Jego obliczu. Czy jest jakaś chwała podobna do Jego chwały? I czym jest potęga mojego ojca w porównaniu z Jego potęgą? Czym jest korona mojego ojca, który nie oglądał wspaniałości Jego świętego krzyża? I czym wonności i szata chwały mojego ojca, które są niczym. Jego zaś szata jest pełna światłości, której język nie zdoła opowiedzieć ani oko poznać, taka jest chwała Jego szaty. Gdy umierają królowie świata, nie mogą ocalić swojej duszy. Królem zaś, który jest prawdziwym Bogiem, jest Jezus Chrystus. Ci zaś, którzy są w otchłani zadrżeli, a potem także bramy Gehenny (*gahänna*) zadrżały na Jego rozkaz⁵⁴. Oblicza zaś tych, którzy dręczyli ich dusze, były podobne do oblicza lwów, a także do węży. I oto doszedł do nich głos, który mówił: ‘Pan rozkazuje wam wypuścić tę oto duszę, albowiem Chrystus jej poszukuje’. A kiedy usłyszeli wspomnienie Jego imienia, zadrżeli wszyscy razem i uwolnili moją duszę z otchłani. A On wezwał mnie moim imieniem, mówiąc: «Oto rozraduję twego ojca po raz wtóry z twego powodu, i ze względu na Moje święte Zmartwychwstanie». Wówczas dotknął mnie swoim krzyżem, podczas gdy moje ciało spoczywało w grobie. I kości moje połączyły się ze sobą i moja dusza odnalazła moje ciało. Ja zaś uląknęłam się i zadrżałam, aby nie zawrócili mnie ci, którzy mieli władzę nade mną”.

[PETRONIUSZ INFORMUJE CESARZA O WSKRZESZENIU CEZARA]. Kiedy mówił w ten sposób, syn cesarski, Cezar, siedząc na kamieniu przed grobem Pana naszego Jezusa, zapytał ich: „Jakie to miasto?” A oni odpowiedzieli: „To jest Jerozolima”. I powtórnie zapytał ich o swojego ojca i matkę, i odpowiedzieli mu: „Żyją oni w swoim mieście, w stolicy królestwa”. I wtedy zawołali Piłat i błogosławieni Józef i Nikodem, i powiedzieli: „Sława Ci Chryste, i chwała Tobie na wieki, albowiem oto dzisiaj zostałeś wielce wślawiony”. A kiedy Petroniusz to zobaczył, był zdumiony, pobiegł, wspiął się na górę, i posypał sobie głowę popiołem ze względu na to, co uczynił przeciwko Piłatowi, i płakał przed bramą grobu Pana naszego. I dziwił się wielce mocy cudów, jakie się [przez Niego] dokonały, kiedy wskrzesił umarłego, i że zobaczył go żywym, podczas gdy on siedział

⁵⁴ Opis zbawczego działania Chrystusa w otchłani, dokąd zstąpił po swej śmierci, jest przedmiotem apokryficznego *Zstąpienia do otchłani*, por. także OdSal 42,13-26; EwPt 8,41; Hermas, *Pastor. Sim.* 9, 16, 5; Clemens Alex., *Stromata* VI 6, 2, 9; Origenes, *In Reges hom.* 2; *Contra Celsum* II 43; *In Joannem fragm.* 79.

i rozmawiał z nimi. Wówczas zebrali się, aby napisać do cesarza z powodu radości jego syna, i podali Cezarowi zwój i atrament, ażeby on napisał ręką swoją do swojego ojca, otwarcie.

30. [LIST CEZARA DO OJCA]. I napisał w ten sposób: „Ja, Cezar, syn cesarza Tyberiusza, który umarłem jak wszyscy ludzie, który podlegałem zniszczeniu w grobie, przez trzy miesiące, i stałem się kością i popiołem, a ty przez swoją wiarę posłałeś kości moje do Jerozolimy. Prawdziwie, położyłeś nadzieję w Zmartwychwstaniu Pana naszego Jezusa Chrystusa, a ja ogłaszam ci, że widziałem Jezusa Chrystusa w ciele, które otrzymał z Maryi Dziewicy, Matki swojej, w wielkości swego nieogarnionego bóstwa. I wezwał mnie, mówiąc: „O Cezarze zmartwychwstały; to jest twoje pierwsze zmartwychwstanie”. I wskrzesił mnie w swoje święte imię i przez Jego dobitny głos otrzymałem na powrót życie i napełnił mnie radością, ze względu na twoją wiarę w Niego. A teraz, mój ojczy, Pan nasz, Jezus Chrystus pociągnął ciebie swoją boskością. Pokój tobie, mój ojczy, cesarzu. Pojmij, że ręka moja, ta która uległa zniszczeniu w grobie, napisała ten list do ciebie. I dojdzie do ciebie ten list, zanim jeszcze twój syn stanie przed tobą”. Kiedy list dotarł do cesarza Tyberiusza, on wziął go i czytał. A kiedy natrafił [na miejsce], gdzie było napisane: „Oto syn twój Cezar, który napisał to do ciebie ręką swoją, a Pan nasz Jezus Chrystus wskrzesił go w Jerozolimie”, wtedy popadł w zdumienie, jak Jakub (*yāqob*) sprawiedliwy w swoim czasie, i rzekł: „Czy to prawda, że syn mój żyje?”⁵⁵.

31. [TYBERIUSZ I JEGO ŻONA POPADAJĄ W ZDUMIENIE]. Wtedy wezwał cesarżową, swoją żonę, i przeczytał wobec niej list swojego syna Cezara, który mówił: „Pan nasz wskrzesił mnie z martwych”. Kiedy ona to usłyszała, była ogromnie zdumiona. Cesarz wezwał posłańca i rzekł do niego: „Oto śmierć i życie są przed tobą, ponieważ tyś mi to ogłosił. Jeśli zobaczę oblicze mojego syna, włożę koronę na twoją głowę, uznam ciebie za moje oko i obdarzę cię wielkimi zaszczytami. Lecz jeżeli nie zobaczę jego oblicza, zemszczę się na tobie i utnę ci głowę mieczem. Teraz zaś zstąp do więzienia, aż zbadam, czy twoja wiadomość jest prawdą”.

32. [CESARZ PRZYJMUJE SWEGO ZMARTYCHWSTAŁEGO SYNA]. Cesarz nie zwlekał przez wzgląd na radość [z powodu] swego syna i posłał inne [sługi] aż na drogę. Wysłannicy spotkali oddziały, które maszerowały wraz z synem cesarza, i oddali synowi cesarskiemu pismo od jego ojca, przekazali ich list i odeszli od nich, aby zapowiedzieć go jego ojcu, zanim jeszcze przybędzie syn jego do miasta. I stał się wielki cud tej nocy. Cesarz wyruszył na własnych nogach, aby przyjąć swego syna. I nie wsiadł na konia ani na muła. A kiedy ujrzał swego syna, zawołał wielkim głosem, który był przedziwny, mówiąc: „Chwała Ci, Panie Jezu Chryste, albowiem oto miłosierdzie Twoje dotknęło mnie dzisiaj i wskrzesiłeś syna mojego. Ja zatem dzisiaj według [tego] uczynię pokój z Panem Jezusem. Oto

⁵⁵ Por. Rdz 45, 28.

dzisiaj wierzę w uwielbienie Twoje, i umocniłem moją wiarę dzisiaj, i raduję się, i wzmacniać będą moją radość każdego dnia. Dzisiaj wierzę w Twoje Zmartwychwstanie, i wzmacniać będę wiarę moją każdego dnia. Nie było [takim] cudem wskreszenie Łazarza, którego wskresiłeś po czterech dniach w Betanii (*betānyā*). Lecz większym cudem jest to, co uczyniłeś słudze Twojemu Tyberiuszowi dzisiaj, [że] wskresiłeś syna mojego. Ten cud większy jest od tego, co uczyniłeś wdowie w mieście Nain; albowiem byłeś tam, gdy ona płakała za swoim synem, zanim jeszcze pochowali go w grobie, i oddałeś mu życie i radość. Większy jest cud, jaki uczyniłeś dla mnie od tego, który uczyniłeś sprawiedliwemu Jakubowi w swoim czasie, albowiem znalazł on swego syna żywego. Mojego zaś syna, który pozostawał przez trzy dni w grobie, wskresiłeś dla mnie”.

33. [RADOŚĆ CESARZA]. A potem cesarz powiedział w związku z radością [z powodu] swego syna, stanął przed nim i uściśnął go, mówiąc: „O mój synu, oto jakbym dzisiaj ujrzał Pana naszego Jezusa, gdy powstał z martwych”. I rozkazał jego ojciec, aby go wprowadzili tam, gdzie on sam wstępuje. Przychodziły przed niego tysiąc i tysiące, i rozkazał im, aby wołali, mówiąc: „Jezus, który został ukrzyżowany, dzisiaj powstał z martwych, i wskrzesił dla mnie mojego syna; a to co usłyszałem moimi uszami o Jego cudach, dzisiaj ujrzałem moimi oczami”⁵⁶. Cóż zatem powiem i w jaki sposób wypowiem to, co stało się cudownie w mieście cesarskim, kiedy ujrzeli umarłego przez trzy miesiące, który na nowo wstąpił na rydwan?”. I byli zdumieni.

34. [CEZAR OPOWIADA SWOIM RODZICOM O CHRYSUSIE]. Syn cesarza opowiedział im wszystko, co uczynił Pan nasz Jezus w jego grobie. Jego ojciec pytywał go, mówiąc: „Jaki był wygląd Tego, którego ty widziałeś, i jak się poruszał, a jakie były Jego szaty?” I odpowiedział syn swojemu ojcu: „Mój ojczu, czymże jest chwała twego królestwa i twoja władza wobec władzy Tego króla. I gdzie można spotkać coś podobnego do Jego chwały, o mój ojczu, na całej ziemi, i coś podobnego do korony Jego królestwa? Albowiem kara⁵⁷ [pochodzi] z Jego gniewu, a życie z Jego woli. I czymże jest blask słońca wobec blasku Jego oblicza. I gdzież jest piękno szat podobne do piękna Jego szat, u wszystkich królów ziemi? Jego rydwan jest [z] ognia a Jego krzyż [ze] światłości, Jego zaś chwała: nie ma nikogo, kto by potrafił ją wypowiedzieć, z tych, którzy zostali stworzeni na ziemi. I nie widziałem Go na ziemi, mój ojczu, zanim Go ukrzyżowano, i nie znałem Jego wizerunku. Wyślij jednak list do Piłata, namiestnika Jerozolimy, a on cię poinformuje o Jego życiu i Jego wizerunku”.

35. [PIŁAT PRZED CESARZEM OPOWIADA O CHRYSUSIE]. Wówczas [Tyberiusz] posłał wysłannika do Piłata, a on przybył do niego. I rzekł cesarz do Piłata: „Czy to ty ukrzyżowałeś Jezusa, Syna żyjącego Boga?” I odpowiedział mu: „Ja

⁵⁶ Por. 1J 1, 1.

⁵⁷ Etiop. *maqšaft* (L 82); (D 422); por. Hi 5, 21; Zch 13, 6, Iz 10, 24; 14, 6; Łk 12, 47.

jestem twoim sługą, który dzisiaj stoi przed tobą. Jednakże nie ja jestem tym, który Go ukrzyżował, lecz [uczynili to] Herod⁵⁸, Annasz (*ḥanā*)⁵⁹ i Kajfasz (*qayāfā*)⁶⁰. I rzekł do niego cesarz: „Widziałeś cuda i znaki, które On uczynił i ukrzyżował Go. Są świadectwa o tobie, według których, wówczas kiedy ty zasiadałeś [jako namiestnik], wydałeś wyrok przeciwko Bogu. Teraz zaś powiedz mi, do czego podobna jest Jego postać i Jego wygląd”. I odrzekł mu Piłat: „O panie mój, cesarzu, kto mógłby uczynić Jego obraz i opisać Go? A ja jestem świadkiem wobec ciebie, o cesarzu, albowiem oto był On w moim domu przez trzy dni, i nie poznałem Jego oblicza. Raz był podobny do ognia i nie można było przykryć Jego blasku. Innym razem podobny był do orła, który wzleciał na niebios, i błogosławili Go aniołowie, i wychwalali Go, tak że sługa twoja, żona twego sługi, była świadkiem, i miała widzenie, i posłała do mnie wiadomość, mówiąc tak: «Bacz, aby nie uczynić nic złego temu człowiekowi sprawiedliwemu»⁶¹. Na twoje życie, o panie mój, cesarzu: dałem im dwoje moich dzieci, i rzekłem do nich: «Weźcie tych, ukrzyżujcie ich a tamtego zostawcie, aż ja napiszę moje pismo do cesarza»⁶². I nie chcieli wypełnić mojego rozkazu, lecz uwolnili złodzieja, a tego ukrzyżowali. On zaś wszystko [uczynił], aby wypełnić Jego wolę”. I rzekł do niego Tyberiusz: „Jak zstąpił z nieba, że pochwycili Go Żydzi i ukrzyżowali Go?”. I odpowiedział mu Piłat: „Istnieje świadectwo co do tego, że narodził się z niewiasty, dziewicy bez zmyzy, imieniem Maryja”⁶³.

36. [PIŁAT SKAZANY NA ŚMIERĆ PRZEZ CESARZA]. Rzekł do niego cesarz Tyberiusz: „Ile lat on przebywał na ziemi, zanim go ukrzyżowano?”. Odpowiedział mu Piłat: „Przebywał trzydzieści trzy lata”. I rzekł do niego cesarz Tyberiusz: „Jak to się stało, że przebywał trzydzieści trzy lata pod twoim panowaniem, dokonując cudów i znaków, a ty nie wysłałeś żadnego listu do mnie aż do dziś, ani razu, aby donieść mi o Nim?”⁶⁴. Odpowiedział mu Piłat: „Prawdziwie, na życie mego pana, króla, że sługa twój nie widział [Go] aż do dnia, w którym przyprowadzili Go do mnie, mówiąc: «Ukrzyżuj Go, ukrzyżuj Go»”⁶⁵. Rzekł do niego Tyberiusz: „Spełniłeś wolę swoją, kiedy przyprowadzili Go przed ciebie”⁶⁶,

⁵⁸ Por. Łk 23, 7-15, gdzie sytuacja jest przedstawiona odwrotnie; zob. jednak Łk 13, 31, gdzie faryzeusze mówią do Jezusa: „Uchodź stąd, bo Herod chce Cię zabić”.

⁵⁹ Por. J 18, 12-28.

⁶⁰ Por. Mt 26, 3n.57.

⁶¹ Por. Mt 27, 19.

⁶² Motyw nieznanym z innych dokumentów.

⁶³ Fragment ten ma charakter polemiczny: Chrystus nie zstąpił z nieba niczym anioł, nie pojawił się na zasadzie *deus ex machina*, lecz przyjął ludzkie ciało przez zrodzenie z kobiety, a nie tylko objawił w obcym sobie świecie.

⁶⁴ Sąd ten stoi w jawnej sprzeczności z informacją o raporcie Piłata zawartą w rozdz. 8.

⁶⁵ Por. Łk 23, 21; J 19, 6.

⁶⁶ Tyberiusz przesłuchuje Piłata i obarcza go winą za zabicie Jezusa, a następnie karze ściąć mu głowę w apokryficznym *Wydaniu Piłata* 8 (por. ANT 1, ss. 468). Te same zarzuty pojawiają się w *Liście Tyberiusza do Piłata* (ANT 1, ss. 470).

i nie wspomniałeś na Jego cuda i znaki, i nie zawstydziłeś się z Jego powodu, nie uląkłeś się Jego bóstwa, i nie pytałeś o Jego królestwo, aby nie upadł na miejscu od włóczni⁶⁷. Kiedy cesarz to powiedział, nadeszli słudzy, aby uciąć mu głowę. I rozkazał cesarz, aby wpięrow go ukrzyżowali, zanim zetną mu głowę. A błogosławiony Piłat prosił sługi, aby mieli cierpliwość dla niego przez chwilę, aż się pomodli. I upadł na kolana i modlił się w ten sposób⁶⁸, mówiąc: „Panie mój Jezu Chryste, który gładzisz grzechy świata, ukaż miłość Twoją wobec sługi Twojego, Piłata, i przebacz mu dzisiaj jego grzechy, i strzeż biedną duszę jego w drodze, którą on pójdzie. Jeszcze Cię proszę, o Panie mój Jezu Chryste, abys nie odłączył duszy mojej od duszy Prokuli, sługi Twojej, lecz aby była wraz ze mną w miejscu odpocznienia. I nie zapomnij o dzieciach sługi Twojego Piłata, i daj im, aby radowali się przebywaniem z ich ojcem i ich matką w przybytku⁶⁹ Twjej świętości. Wspomnij, o Panie mój, jak wydałem je na śmierć za Ciebie w dniu, w którym Ciebie ukrzyżowano. O Panie mój, nie pozostawiaj duszy sługi Twojego Piłata na zatracenie, z tego powodu, że wydałem wyrok przeciwko Tobie, o królu, i nie zawstydzaj mnie, o Panie mój, w dniu w którym stanę przed Tobą z powodu niesprawiedliwości, którą uczyniłem przeciwko Tobie. Albowiem Ty jesteś Bogiem, a ja człowiekiem, [który] wydał wyrok przeciwko Tobie. I powiedziałem: «Skąd Ty jesteś»? Upadam przed Tobą, o Panie mój. Nie odsuwaj mnie od szaty Twojej i drogocennej korony, albowiem Twoja jest sława, o królu mój, aż po wieki wieków, amen”.

37. [ŚMIERĆ PIŁATA]. A gdy Piłat to powiedział, upadł i modlił się. A ja, Gamaliel, nie byłem w stanie uspokoić się z powodu wypływu łez, kiedy ujrzałem Piłata proszącego sługi, słowami: „Kiedy utniecie mi głowę, dajcie moje ciało moim sługom”. A potem, kiedy to ujrzałem, zwrócił swoje oblicze i zobaczył Sylabusa (*saylabus*), zwierzchnika posługujących do stołu, i inne swoje sługi, płaczących z jego powodu. I rzekł do nich: „Nie płaczcie z mojego powodu, nad śmiercią moją, albowiem Pan mój, umarł za nas. A kiedy utną mi głowę, weźcie moje ciało i zanieście je do Jerozolimy, i uczynicie mój grób w pobliżu grobu pana naszego Jezusa, aby Jego miłosierdzie zstąpiło na mnie”. A kiedy Piłat to powiedział, ukrzyżowali go natychmiast, i ucięli mu głowę, w dniu 25 miesiąca *san*⁷⁰; [słudzy] przenieśli jego ciało do Jerozolimy. I znaleźli jego żonę, miłującą Boga, która także umarła tego samego dnia, wraz z dwojgiem swoich dzieci. Pochowali ich w pobliżu grobu Pana naszego Jezusa, razem w tym samy grobie⁷¹. A potem cesarz posłał [wojsko] do Jerozolimy, aby zniszczyli wszystkich Żydów i Heroda razem z nimi.

⁶⁷ Zdanie nie do końca jasne.

⁶⁸ Por. modlitwa Piłata przed śmiercią w WydP 9.

⁶⁹ Etiop. *ṣ^crh* to także: komnata, pałac (por. L 226).

⁷⁰ W Synaksariach etiopskich pod datą 25 *san* (19 czerwca) znajdujemy tylko *salam* ku czci Piłata i Prokuli, por. PO 1, 674n.

⁷¹ Por. WydP 10.

38. [CESARZOWA PRAGNIE SPOWADZIĆ MATKĘ ZBAWICIELA DO RZYMU]. Kiedy przybyli posłańcy, donieśli, że Herod umarł przed Pilatem. A wszystko to działo się w czasie [panowania] cesarza Tyberiusza i urzędowania Petroniusza. A po upływie [pewnego] czasu, cesarzowa, żona Tyberiusza, powtórnie rozmawiał z nim, mówiąc: „O panie mój, cesarzu, wiesz, że nie ma nikogo, kto by uczynił większe dobro, od tego, co uczynił wobec nas Bóg nasz, Jezus Chrystus, po tym jak powstał z martwych, wskrzesił dla nas naszego syna spośród umarłych, po tym jak płakaliśmy z jego powodu, że nie widzieliśmy syna naszego żywym, [On] zaś rozradował nas swoim miłosierdziem. A oto ty pomścisz [Go] i zabiłeś namiestnika Jerozolimy, ponieważ on ich ukrzyżował. I jeśli miła ci jest mowa sługi twojej, o panie mój, pošlij do Jerozolimy, aby sprowadzili Maryję, Matkę Chrystusa. Albowiem oto doniesiono nam, że żyje i jest w mieście Judy (*y^ehudā*). Rozkaż zatem, aby przyprowadzili ją tutaj, przed nas, abyśmy uczynili na niej koronę królewską, i żeby zamieszkała tutaj w naszym mieście, i żebyśmy wszyscy pokłonili się przed nią, abyśmy stali się jej służebnicą i jej sługą, aby Żydzi nie uczynili jej nic złego, jak to uczynili wobec jej Syna”.

39. [CHRYSTUS ZABIERA SVOJĄ MATKĘ Z TEGO ŚWIATA]. A kiedy cesarzowa tak mówiła, rozradowało się serce cesarza w jej mowie, i posłał do Jerozolimy wiele wojska i żołnierzy, młodzieży i eunuchów, albowiem sądzili, że Dziewica miłowała królestwa [tego] świata. Jednak nasz Zbawiciel ukazał się swoim uczniom, Apostołom czystym, i swojej Matce, Dziewicy. I dał im poznać wiele tajemnic. Opowiedział im to co dotyczy sprawy cesarza, jak on chciał zabrać Jego Matkę. I polecił Janowi (*yohan^es*), aby udał się do cesarza. Zbawiciel zwrócił się do swojej Matki Dziewicy, i rzekł do niej: „O Rodzicielko Moja, powstań, abym poprowadził ciebie ku niebiańskiemu spoczynkowi, byś ujrzała wspaniałość Mojej chwały, która przewyższa królestwa całego świata. Ty trudziłaś się ze Mną, i przenosiłaś Mnie z miejsca na miejsce. Pójdź, aby kroczyć w Moim mieście, którym prawdziwie jest górne Jeruzalem”. Kiedy Zbawiciel to powiedział do swojej Rodzicielki, wezwał ją na spotkanie z Nim, a serafinowie (*surāfel*) ponieśli ją na swoich skrzydłach⁷². Uczniowie rzekli do Niego: „Panie, dlaczego to uczyniłeś? Czyż nie powiedziałeś do nas: «Wstępuję do nieba, do Ojca Mojego i Ojca waszego, i nie zostawię was sierotami»?⁷³. A teraz jeszcze zabierasz Matkę Twoją od nas, która były nam pociechą we wszystkich pocieszeniach”. Odpowiedział im Zbawiciel: „O umiłowani Moi, święci i czyści, czyż nie rozumiecie, że uchroniłem Ją od śmierci? Tak jak widzieliście ją wstępującą, tak też powróci do was, wówczas Ją ujrzycie, a potem, jak Ją będziecie oglądać, umrze jak wszyscy ludzie. I dam Jej życie na wieki i wstąpi

⁷² Na ten temat także etiopski tekst: V. Arras, *De Transitu Mariae Apocrypha aethiopice* I-II, CSCO 342 i 351 (tekst), 343 i 352 (tłum. łac.).

⁷³ Por. J 14, 18.

na niebiosa, do swego mieszkania na wysokości, Jerozolimy niebiańskiej”. Kiedy Zbawiciel powiedział to do uczniów, zwrócił się do Jana, swego umiłowanego, i rzekł do niego: „Oto udasz się przed cesarza Tyberiusza, aby zaświadczyć o tym wszystkim, co widziałeś w związku ze Mną i w jaki sposób postąpili przeciwko Mnie, tak że [zostałem przybity] do drzewa krzyża”. Kiedy Zbawiciel powiedział to do swoich czystych uczniów, zniknął sprzed nich.

40. [ŚW. JAN EWANGELISTA PRZED CESARZEM TYBERIUSZEM]. Wówczas nadeszły wojska cesarskie i weszły do Jerozolimy, wraz z wielką liczbą młodzieży i eunuchów, [niosąc] cesarską koronę i wspaniałe szaty odpowiadające powadze cesarskiej. I szukali Dziewicy w całej krainie Judy i nie znaleźli Jej, albowiem wstąpiła [na] niebiosa. A żołnierze pochwycili i zaprowadzili go do cesarza Tyberiusza. I rzekł do niego cesarz: „Czy ty jesteś Jan, umiłowany Boga i umiłowany Pana naszego Jezusa Chrystusa?” A błogosławiony Jan nie zaprzeczył, lecz odrzekł: „Kiedy nie byłem godny, dał mi to imię, inaczej jak śmiałybym odezwać się, o panie mój, cesarzu? Kto może rozwiązać rzemyk Jego sandałów⁷⁴, i czy ktoś może pochwycić blask słoneczny lub szatę błyskawicy? Podobnie On, w swej mądrości, Ten który jest światłością i Bogiem, ze swej woli uniżył samego siebie⁷⁵ dla nas i w swej miłości wybrał nas⁷⁶, i uczynił nas swoimi braćmi i swoimi uczniami. Zaprawdę, powiadam ci, o cesarzu: nie chciał nas nazywać swoimi sługami, ale nazwał nas swoimi braćmi i swoimi dziedzicami⁷⁷. I rzekł cesarz Tyberiusz do Jana: „Jeśli mógł uczynić wszystkie te cuda, jakże Żydzi mogli Go przebić, skoro był Bogiem?”. I odpowiedział mu błogosławiony Jan: „Ze względu na życie nas wszystkich, aby nam dać źródło żywej wody, która wypłynęła z Jego boku, woda i krew⁷⁸. Skoro jest Bogiem, ze swej własnej woli został ukrzyżowany, o cesarzu! I jeszcze opowiem ci cuda, jakich dokonał, kiedy rzekła do Niego Jego Matka: «O Synu mój umiłowany, oto bracia twoi zaproszeni na wesele nie mają już wina do picia⁷⁹». I odpowiedział Jej: «O niewiasto, prosisz Mnie o cud, który dokona się na końcu czasów, wina zmieszanego z wodą, aby pili go ci, którzy zostali zaproszeni na wesele. A Ja na końcu czasów dam im to, co wypłynie z Mego boku, i co dokona się na odpuszczenie grzechów na wieki, woda i krew, aby pili zeń wszyscy wierzący⁸⁰, którzy są na ziemi, ci wierzący w Moje imię⁸¹. I opowiem ci, co On uczynił na początku, a na końcu da nam to co nam obiecał. Teraz zaś, cesarzu, nie pragnij dociekać tajemnic Jego bóstwa”.

⁷⁴ Por. Mk 1, 7 *paral.*

⁷⁵ Por. Flp 2, 8.

⁷⁶ Por. Łk 6, 13; Ef 1, 4.

⁷⁷ Por. J 15, 15.

⁷⁸ Por. J 19, 34.

⁷⁹ Por. J 2, 3.

⁸⁰ Por. Mt 26, 27-28 *paral.*

⁸¹ Cud w Kanie Galilejskiej otrzymuje tu interpretację paschalną i eucharystyczną.

41. [CESARZ PROSI O WIZERUNEK CHRYSTUSA]. I rzekł do niego cesarz: „Czy ty jesteś uczniem, który stał tam przed Nim, kiedy Go ukrzyżowano?” I odpowiedział mu Jan: „Ja to napisałem i byłem świadkiem we wszystkim, co uczynili przeciwko Panu naszemu Jezusowi Chrystusowi, kiedy Go ukrzyżowano”⁸². I rzekł do niego cesarz: „Powiedz mi, jak Go ukrzyżowali, a jeśli potrafisz, uczyni mi Jego wizerunek”⁸³, jaki miał, gdy wisiał na krzyżu”. I rzekł do niego: „Tak, uczynię go dla ciebie ze wszystkim, co oni uczynili przeciwko Niemu, o cesarz”. I wtedy cesarz rozkazał, aby przyniesiono mu drogocenny kamień o odpowiedniej szerokości i o pięknym wyglądzie. Jan sporządził dla niego [wizerunek] na podobieństwo ukrzyżowania Pana naszego Jezusa w drogocennym kamieniu.

42. [CHRYSTUS PRZEMAWIA Z WIZERUNKU]. Kiedy błogosławiony Jan skończył wizerunek naszego Pana, pochylił głowę nisko. Ucałował wizerunek Syna żyjącego Boga, i przylegały w tym dniu wargi wizerunku do warg błogosławionego Jana przez całą godzinę. A kiedy cesarz Tyberiusz ujrzał ten cud, był bardzo poruszony. Wówczas wizerunek Zbawiciela zawołał tak, że cesarz go usłyszał, podobnie jak wszyscy, którzy byli zgromadzeni usłyszeli wizerunek, który mówił: „O Janie mój umiłowany, dlaczego namalowałeś Moje ukrzyżowanie i Mój wizerunek na tym kamieniu? Nie trzeba było, o Mój umiłowany, abyś krzyżował Mnie po raz drugi przed Tyberiuszem. Nie przypominasz sobie, jak służy Piłata podzielili między siebie Moje szaty? Teraz więc nie pokazuj ludowi Rzymu Mojej nagości na krzyżu. Przebili włócznią bok Mój”⁸⁴ w dniu wigilii szabatu. Ty zatem nie przebijaj Mnie po raz wtóry po tym, jak zmartwychwstałem i żyję. Czy nie znałeś niegdyś tego, którego nazywałem Moim umiłowanym, a który Mnie zdradził”⁸⁵? Ty wiesz, że miłuję cię bardziej niż tych, którzy są na całym świecie. Nie odstępuj, o Mój umiłowany, Tego, który jest przed tobą, i nie zawieszaj Go na krzyżu po raz drugi, o Janie; jednak poznaj dziś, że zmartwychwstałem, o Mój umiłowany Janie”. Gdy wizerunek to powiedział, zamilkł.

43. [JAN POWRACA DO JEROZOLIMY]. Kiedy cesarz zobaczył ten cud, powstał i ucałował głowę Jana, świętego ucznia. I rzekł do niego: „Zaprawdę, ty jesteś wiarygodnym uczniem Chrystusa”. Gdy cesarz to powiedział, pokłonił się i ucałował wizerunek Syna Bożego, który namalował święty Jan, i zaniósł go do krainy Rzymu. Zaś co do błogosławionego Jana, cesarz obdarzył go wspa-

⁸² Por. J 19, 26. 35.

⁸³ W niektórych apokryfach pojawia się motyw uzdrowienia cesarza Tyberiusza z choroby dzięki obrazowi Chrystusa, co zdaje się być wpływem legendy o królu Abgarze (por. M. Starowiejski, *Apokryficzna korespondencja Abgara z Chrystusem*, STV 15 (1977) 177-200), lub opowieści o chuście Weroniki, (por. w średniowiecznym apokryfie *Śmierć Piłata*, ANT 1, ss. 471n; *Zemsta* 9, ANT 1, s. 480).

⁸⁴ Por. J 19, 34.

⁸⁵ Por. Mt 26, 50. Chodzi zatem o Judasza, który tak samo jak Jan i inni uczniowie, nazywany jest „umiłowanym” Chrystusa.

niałymi darami, lecz on nie chciał niczego przyjąć od niego. Wyszedł na pustkowiu poza miastem, a świetlany obłok przeniósł go i zaprowadził aż do Jerozolimy, do uczniów.

44. [MARYJA ZSTĘPUJE Z NIEBA]. I rzekł do nich: „Pokój wam!”, i opowiedział im wszystko co się wydarzyło. A kiedy uczniowie to usłyszeli, wysławiali Boga za ogrom cudów, jakich dokonał we wszystkich miejscach. Wówczas uczniowie, Apostołowie czyści, mówili między sobą: „Tak jak uczynił nas godnymi, abyśmy oglądali naszego umiłowanego Jana, [tak też] uczyni nas godnymi, abyśmy wszyscy powtórnie oglądali naszą Matkę, czystą Dziewicę Panią naszą, Maryję”. A gdy to powiedzieli, oto czysta Dziewica, Pani nasza Maryja, zstąpiła z nieba w niewypowiedzianej chwale i stanęła przed nimi. A kiedy ją ujrzeli, ulękli się i upadli nisko do stóp i pozostali jak martwi. Ona ujęła ręce Jana i Jakuba (*yāqob*), i podniosła ich, i w ten sam sposób podniosła wszystkich Apostołów, i oddzieliła od nich ich lęk. I opowiedziała im misterium królestwa niebieskiego, i w jaki sposób wybawieni zostali Piłat i jego żona. I w jaki sposób odebrali cześć i chwałę, jak rozradowały się nimi byty niebieskie, i w jaki sposób drzewo Jego krzyża zajaśniało wobec nich na podobieństwo świecznika. A kiedy uczniowie to usłyszeli, oddali cześć Bogu, mówiąc: „Chwała Ci, Chryste, czyniący cuda, na wieki wieków, amen”.

45. [EPILOG GAMALIELA]. A ja, Gamaliel, byłem świadkiem tych zdarzeń, które widziałem swoimi oczyma i słyszałem swoimi uszami, i spisałem dokładnie wspomnienie cudów, jakich dokonał w swoim świętym grobie po swoim Zmartwychwstaniu, i wszystko co się stało w owym czasie, spisałem niezwłocznie, z pomocą Bożą.

[EPILOG CYRIAKA]. A ja, ubogi Cyriak⁸⁶, kiedy znalazłem w domu skarbów księgi uczniów, w domu Prochora (*'abrokoros*)⁸⁷, ucznia Jana, w ten sposób napisałem [tę historię]. Chrystus Syn Boży niechaj przebaczy nam nasze grzechy i nasze przewinienia, i niech uczyni nas godnymi radości Jego zmartwychwstania, w swym nieskończonym bóstwie, [bo] Jemu należy się cześć, chwała i uwielbienie, wraz z Ojcem, przyczystym i miłosiernym, i Duchem Świętym, który jest Im równy w bóstwie, teraz i zawsze, i na wieki, i wieki wieków. Amen.

46. Skończone są dzieje namiestnika Piłata, z Bożą pomocą. Jemu niech będzie cześć aż po wieki. Amen.

Z języka etiopskiego przełożył,
wstępem i komentarzem opatrzył
Rafał Zarzeczny SJ
(Toruń, UMK)

⁸⁶ Por. rozdz. 1.

⁸⁷ Prochor ma być autorem apokryficznych *Dziejów Jana*, por. E. Junod – J.D. Kaestli, *Acta Iohannis* (CCSA 1/2), Turnhout 1983, polski przekład: M. Starowieyski, StudParad 4 (1994) 131-202.